

RENATI DES CARTES
P R I N C I P I O R U M
P H I L O S O P H I Æ

Pars I, & II,

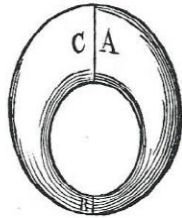
More Geometrico demonstratæ

P E R
BENEDICTUM de SPINOZA *Amstelodamensem.*

Accesserunt Eiusdem

C O G I T A T A M E T A P H Y S I C A ,

In quibus difficiliore, quæ tam in parte Metaphysicæ generali, quàm speciali occurrunt, quæstiones breviter explicantur.

AMSTELODAMI,

Apud JOHANNEM RIEWERTS, in vico vulgo dicto, de Dirk
van Assen-steeg, sub signo Martyrologii. 1663.

René Descartes

DE BEGINSELEN VAN DE
WIJSBEGEERTE

deel I en II

in meetkundige trant uiteengezet door
BENEDICTUS DE SPINOZA, Amsterdamer;
tevens van dezelfde schrijver

METAFYSISCHE GEDACHTEN

waarin moeilijke kwesties die zich voordoen zowel in het
algemene als in het bijzondere deel van de metafysica kort
worden verklaard.

Amsterdam, bij Jan Rieuwertsz in de Dirk van Assensteeg,
onder het teken van het Martelaarsboek, 1663.

*Een hartelijke groet aan de oprechte lezer
van Lodewijk Meyer*

Allen die naar meer inzicht streven dan waarover het gewone volk beschikt, zijn het erover eens dat de methode van de wiskundigen bij het onderzoeken en uiteenzetten van wetenschappelijke kennis – de methode waarbij met bewijskracht conclusies worden getrokken uit definities, postulaten en axioma's – de beste en veiligste weg is om de waarheid te zoeken en te onderrichten. En dit volkomen terecht. Wanneer immers iedere zekere en vaste kennis omtrent een onbekende zaak uitsluitend kan worden geput en afgeleid uit [andere] dingen, die al van te voren met zekerheid bekend zijn, dan zal men noodzakelijkerwijs eerst deze laatste van de grond af moeten opbouwen als een stevig fundament, waarop daarna het hele gebouw van de menselijke kennis kan worden opgetrokken, opdat het niet vanzelf ineenzakt of bij de geringste stoot te gronde gaat. Dat de noties die onder de naam definities, postulaten en axioma's overal bij de beoefenaars van de wiskunde in zwang zijn, van een dergelijk [fundamenteel] karakter zijn, zal niemand kunnen betwijfelen die deze edele wetenschap al was het slechts vanaf de drempel heeft gegroet. Definities immers zijn niets anders dan zeer duidelijke verklaringen van de termen en namen waarmee de te behandelen zaken worden aangeduid. Postulaten voorts en axioma's, dat wil zeggen begrippen van de geest die alle mensen gemeen zijn, zijn zo heldere en doorzichtige uitspraken dat een ieder die slechts de woorden zelf goed heeft begrepen, niet anders kan dan zijn instemming ermee betuigen.

En toch, hoewel dit zo is, vindt men, afgezien van de wiskunde, bijna geen vakken die volgens deze methode zijn

beschreven. Integendeel, volgens een andere methode, die bijna hemelsbreed van deze verschilt, namelijk door middel van een ononderbroken keten van definities en verdelingen met hier en daar vragen en verklaringen ertussen, wordt het hele karwei geklaard. Bijna allen zijn immers van oordeel geweest – en velen die zich tot taak hebben gesteld de wetenschappen gestalte te geven en te beschrijven zijn dat nog – dat de boven omschreven methode speciaal eigen is aan de wiskundige vakken en dat alle andere vakken haar [van nature] verwerpen en versmaden. Zo komt het dat wat zij in het midden willen brengen, niet met bewijskrachtige redeneringen wordt aangetoond, maar dat ze trachten het louter met waarschijnlijkheden en aannemelijke argumenten te ondersteunen. Op die wijze dringen ze de wereld stapels dikke boeken op, waarin geen vastheid en zekerheid te vinden is; integendeel, alles is vol strijd en onenigheid en wat door de één met een paar zwakke argumentjes toch nog enigszins is bewezen, is weldra door een ander weerlegd en met dezelfde wapenen omvergehaald en uiteengeslagen. En zo ziet de naar onwankelbare waarheid hakende geest, terwijl hij gemeend had een rustig binnenmeer van studie te vinden dat hij op een veilige en behouden vaart zou kunnen oversteken om daarna uiteindelijk de vurig gewenste haven van kennis te bereiken, zich dobberen op een woeste zee van meningen, overal omringd door stormen van polemieken, eindeloos op en neer geworpen door golven van onzekerheid en zonder hoop daar ooit uit op te duiken.

Toch zijn er wel enkelen geweest die anders dachten dan dezen en die, dit rampzalig lot van de filosofie beklagend, de gewone door allen platgetreden weg om de wetenschappen uiteen te zetten hebben verlaten. Zij zijn een nieuwe en zeer steile weg ingeslagen, krioelend van vele moeilijkheden, teneinde naast de wiskunde ook de andere delen van de filosofie met wiskundige methode en zekerheid bewezen aan het nageslacht na te laten. Van hen hebben sommigen de reeds gangbare, in de scholen onderwezen, anderen een

nieuwe, op eigen hand daarnaast uitgedachte filosofie in die ordening gebracht en zo aan de geletterde wereld voorgezet. En hoewel deze moeite lange tijd door velen zonder succes was ondernomen, is uiteindelijk toch dat helderste licht van onze eeuw opgegaan, René Descartes, die, nadat hij in de wiskunde alles wat de Ouden ontoegankelijk was geweest, alles bovendien wat door zijn tijdgenoten maar gewenst kon worden, uit de duisternis had gerukt in het licht, de onwrikbare fundamenten van de filosofie heeft opgedolven. Dat hierop vele waarheden met wiskundige ordening en zekerheid konden worden opgetrokken, heeft hijzelf metterdaad bewezen en het is aan allen die ijverig aandacht hebben geschonken aan zijn nooit volprezen geschriften, zo duidelijk gebleken als het middaglicht.

Maar toch zijn de filosofische geschriften van deze edele en onvergelykelijke man, hoewel zij de wiskundige manier en ordening van bewijsvoering bevatten, niet op die gewone wijze, zoals toegepast in de *Elementen* van Euclides en bij andere meetkundigen – waarbij namelijk eerst definities, postulaten en axioma's worden opgesteld, gevolgd door stellingen en de bewijzen daarvan – geschreven, maar op een andere, heel verschillende manier, die hijzelf noemt: de ware weg, de beste om te onderrichten, en ook: *de analytische weg*. Tegen het einde immers van zijn *Antwoorden op de tweede reeks bezwaren*¹ erkent hij tweërlei manier om overtuigend te bewijzen: de ene door analyse, *die de ware weg wijst waarlangs een zaak methodisch en als het ware a priori is uitgedacht, enz.*, de andere door synthese, *die gebruik maakt van een lange reeks van definities, postulaten, axioma's, theorema's en problemen, opdat, als men haar iets van de gevolgtrekkingen betwist, zij dadelijk kan aanwijzen dat dit in het voorafgaande besloten ligt, en zo zelfs de meest weerspannige en hardnekkige lezer zijn instemming kan ontwringen enz.*

Maar ook al wordt bij beide manieren om te bewijzen een zekerheid gevonden die boven iedere kans op twijfel is verheven, toch zijn ze niet beide even nuttig en geschikt voor allen.

Want zeer velen die in 't geheel niet getraind zijn in de wiskundige wetenschappen en dus totaal onwetend betreffende de synthetische methode waarmee ze beschreven en de analytische waarmee ze zijn uitgedacht, kunnen de overtuigend bewezen zaken die in deze boeken behandeld worden noch voor zichzelf begrijpen noch aan anderen uitleggen. Zo komt het dat velen die zich, door een blinde impuls gedreven of op gezag van anderen, onder de vanen van Descartes hebben geschaard, zich slechts zijn meningen en leerstellingen in het geheugen hebben geprent, deze als ze ter sprake komen alleen maar weten uit te kramen, en er wel veel over weten te kletsen maar niets kunnen bewijzen, precies zo als vroeger gebruikelijk was – en tegenwoordig nog is – bij de aanhangers van de peripatetische filosofie. Daarom, opdat deze lieden enige hulp zou worden geboden, heb ik vaak gewenst dat iemand, geschoold zowel in de analytische als in de synthetische orde, bijzonder thuis in de geschriften van Descartes en doorkneed in diens filosofie, de hand aan het werk zou willen slaan, en wat Descartes in de analytische orde beschreven had, in de synthetische orde zou willen brengen, en wel bewijzen in de trant die de meetkundigen vertrouwd is. Ja, ik ben zelf, hoewel doordrongen van mijn zwakheid en verre van opgewassen tegen een zo groot werk, vaak van plan geweest het te doen; ik ben er zelfs aan begonnen, maar andere bezigheden, die mij vaak in beslag nemen, hebben mij de weg versperd om het te voltooien.

Het was mij dus bijzonder welkom van onze auteur te vernemen dat hij, toen hij een leerling de filosofie van Descartes wilde onderrichten, hem het tweede deel van de *Beginselen* in zijn geheel en het derde gedeeltelijk, in die meetkundige trant bewezen, had gedicteerd, alsmede de voornaamste, wat moeilijker kwesties die in de metafysica aan de orde zijn en die door Descartes nog niet waren opgelost; en voorts dat hij in het zeer dringende, ja dwingende verzoek van zijn vrienden had toegestemd dat dit alles tezamen, door hem verbeterd en vermeerderd, het licht zou

zien. Zodoende heb ook ik mijn bijval betuigd en tegelijk van harte mijn medewerking bij de uitgave, als hij die nodig had, aangeboden. Bovendien heb ik hem aangeraden, ja hem daarom gevraagd, ook het eerste deel van de *Beginselen* in diezelfde vorm te gieten en aan de rest vooraf te laten gaan: op die manier geordend zou het geheel vanaf het begin beter begrepen en gewaardeerd kunnen worden. Daar hij de volstreckte redelijkheid hiervan inzag, wilde hij zijn vriend dit verzoek en de lezer deze dienst niet weigeren. Bovendien heeft hij het hele werk, zowel van de druk – daar hij ver van de stad op het land woont en zodoende zelf niet daarbij aanwezig kan zijn – als van de uitgave aan mijn zorgen toevertrouwd.

Dit is het dus, oprechte lezer, wat wij u in dit boekje aanbieden: het eerste en tweede deel van de *Beginselen van de Wijsbegeerte* van René Descartes alsmede een fragment van het derde deel, waaraan wij bij wijze van *Aanhangsel* hebben toegevoegd *Metafysische gedachten* van onze auteur. Maar wanneer wij hier spreken van het eerste deel van de *Beginselen*, en hoewel de titel van het boekje hetzelfde belooft, willen wij dit niet zo opgevat zien alsof alles wat daarin door Descartes gezegd is, hier in de meetkundige orde bewezen wordt uiteengezet, maar alleen dat deze betiteling ontleend is aan het belangrijkste, en dat dus de voornaamste dingen die betrekking hebben op de metafysica en die Descartes in zijn *Meditationes* heeft behandeld (met weglating van al het andere, dat van logisch belang is en dat wat slechts historisch wordt verteld en genoemd) uit die bron is gehaald. Om deze stof nog des te gemakkelijker af te handelen, heeft de auteur bijna al datgene wat Descartes aan het einde van zijn *Antwoorden op de tweede reeks bezwaren* in meetkundige ordening gerangschikt biedt, hier woordelijk overgenomen; daarbij heeft hij wel alle definities van Descartes voorop laten gaan en diens stellingen tussen zijn eigen gevoegd, maar de axioma's heeft hij niet onmiddellijk op de definities laten volgen doch pas na de vierde stelling ingelast, terwijl hij de volgorde

ervan, om ze gemakkelijker te kunnen bewijzen, heeft veranderd en enkele die hij niet nodig had heeft weggelaten. En hoewel het onze auteur niet ontgaat dat deze axioma's (zoals ook Descartes zelf zegt in postulaat 7) als theorema's bewezen en ook passender onder de naam stellingen opgevoerd kunnen worden, en hoewel wij hem ook gevraagd hebben dit werkelijk zo te doen, werd hij in beslag genomen door belangrijker werkzaamheden, die hem niet meer dan twee weken vrije tijd gunden, waarin hij gedwongen was dit werk [d.w.z. dl. I van de *Principia*] af te maken; deze waren zodoende de oorzaak dat hij [op dit punt] aan zowel zijn eigen als ons verlangen niet heeft kunnen voldoen, doch slechts een korte verklaring die de plaats van een bewijs kan innemen, heeft toegevoegd en het leveren van een groter, in alle onderdelen volledig bewijs naar een ander tijdstip heeft verschoven, voor het geval na de afzet van deze druk er een nieuwe wordt opgelegd. Dan zullen wij ook trachten de auteur ertoe te bewegen deze nieuwe druk te vermeerderen, zodat hij het derde deel over de zichtbare wereld geheel voltooit. (Nu hebben wij daarvan slechts een fragment toegevoegd daar de auteur hier zijn onderwijs had beëindigd en wij de lezer dit stuk, hoe klein ook, niet wilden onthouden.) En opdat dit naar behoren wordt volbracht, zullen er in het tweede deel hier en daar enige stellingen ingelast moeten worden over de natuur van de vloeistoffen en hun eigenschappen. Ik zal mijn uiterste best doen dat de auteur dit dan ten uitvoer brengt.

Maar niet alleen in het opstellen en verklaren van axioma's, ook in het bewijzen van de stellingen zelf en van de overige conclusies wijkt onze auteur zeer dikwijls af van Descartes en past hij een geheel andere bewijsvoering toe dan deze. Laat niemand dit zo opvatten als zou hij daarmee die beroemde man willen verbeteren: men houde het ervoor dat dit slechts met de bedoeling is geschied om aan zijn eigen nu eenmaal aangenomen ordening beter te kunnen vasthouden en om het aantal axioma's niet al te groot te maken. Om

diezelfde reden was hij ook gedwongen zeer veel dat Descartes zonder enig bewijs heeft gesteld, te bewijzen en andere dingen die hij totaal achterwege heeft gelaten, toe te voegen.

Ik zou echter in de eerste plaats willen opmerken dat in dit alles, dat wil zeggen zowel in deel I en II van de *Principia* en in het fragment van deel III, als in zijn *Metafysische gedachten*, onze auteur niets anders dan de meningen van Descartes en hun bewijzen, zoals ze in zijn geschriften gevonden worden of zoals ze door een gerechtvaardigde gevolgtrekking uit de door hem gelegde fundamenten moesten worden afgeleid, naar voren heeft gebracht. Daar hij zijn leerling immers beloofd had hem de filosofie van Descartes te onderwijzen, was het hem heilige plicht geen duimbreed af te wijken van diens mening of iets te dicteren dat niet in overeenstemming was met diens leerstellingen dan wel daaraan tegengesteld. Laat daarom niemand denken dat hij hier ofwel zijn eigen leerstellingen doceert of slechts die welke hij goedkeurt. Want hoewel hij sommige als waar beschouwt en toegeeft dat andere, van hemzelf, zijn toegevoegd, ontmoet men [in dit boek] toch ook vele die hij als onwaar verwerpt en die zeer verschillen van de mening die hijzelf koestert. Van deze laatste soort is onder andere – om van de vele voorbeelden slechts één aan te voeren – wat er over de wil staat in *Princ.* dl. I, opm. bij st. 15 en *Aanh.* dl. II, hoofdstuk 12, ook al lijkt dit hecht genoeg gefundeerd en doortimmerd: hij ziet de wil namelijk niet als verschillend van het intellect en nog veel minder als begiftigd met een dergelijke vrijheid. Want bij het poneren hiervan, zoals uit de *Verhandeling over de methode* dl. 4, de tweede *Meditatio* en uit andere plaatsen blijkt, veronderstelt Descartes slechts, maar bewijst niet, dat de menselijke geest in absolute zin denkende substantie is. Onze auteur daarentegen geeft weliswaar toe dat er in de natuur een denkende substantie is, maar ontkent dat die de essentie uitmaakt van de menselijke geest; hij stelt dat op dezelfde wijze waarop de uitgebreidheid niet door grenzen wordt gedetermineerd, zo ook het denken niet door grenzen wordt

gedetermineerd, en dat dus, zoals het menselijk lichaam niet in absolute zin uitgebreidheid is maar slechts op een vaste wijze, volgens de wetten van de uitgebreide natuur door beweging en rust gedetermineerde uitgebreidheid, dat zo ook de menselijke geest of ziel niet in absolute zin denken is maar slechts volgens de wetten van de denkende natuur door voorstellingen op een vaste wijze gedetermineerd denken, tot het noodzakelijk bestaan waarvan geconcludeerd wordt wanneer het menselijk lichaam begint te bestaan. Op grond van deze definitie, zo denkt hij, valt het niet moeilijk te bewijzen dat de wil niet te onderscheiden is van het intellect en dat hij nog veel minder beschikt over de vrijheid die Descartes hem toeschrijft; ja, dat zelfs het vermogen om te bevestigen en te ontkennen volstrekt fictief is; dat het bevestigen en ontkennen niets anders zijn dan voorstellingen; dat voorts de overige vermogens, zoals het intellect, de begeerte enz. tot de ficties gerekend moeten worden of althans tot die noties, die de mensen hebben gevormd als gevolg daarvan, dat zij de dingen abstract opvatten, zoals ook bijvoorbeeld het mens-zijn, het steen-zijn en dergelijke.

Ook dient hier vooral niet onvermeld te blijven dat in dezelfde zin moet worden opgevat, dat wil zeggen dat slechts volgens de opvatting van Descartes gezegd wordt wat men op enige plaatsen vindt, namelijk dat *dit of dat het menselijk bevattingsvermogen te boven gaat*. Want dit moet niet zo begrepen worden als zou onze auteur dergelijke uitspraken volgens zijn eigen overtuiging doen. Hij is namelijk van oordeel dat al die dingen en nog meer andere, nog verhevener en subtieler zaken niet slechts helder en wel-onderscheiden door ons opgevat maar ook zeer gemakkelijk verklaard kunnen worden, mits het menselijk verstand op een andere weg dan die welke door Descartes is ontsloten en gebaad, gevoerd wordt voor het onderzoeken van de waarheid en het leren kennen van de dingen. En dat dus de fundamenten der wetenschappen die door Descartes zijn blootgelegd, alsmede wat hij daarop heeft opgebouwd, niet voldoende zijn om alle

zeer moeilijke kwesties die in de metafysica voorkomen te ontwarren en op te lossen, maar dat er andere nodig zijn als we ons verstand tot die hoogte van kennis willen opvoeren.

Tenslotte (om daarmee deze voorrede te besluiten) willen wij de lezers goed doen weten dat al deze verhandelingen met geen andere bedoeling gepubliceerd worden dan om de waarheid na te vorsen en te verbreiden, en om de mensen tot de studie van de ware en zuivere filosofie op te wekken. Daarom wordt hun allen dringend gevraagd, alvorens zij aan de lectuur beginnen om daaruit rijke vrucht, die wij een ieder van harte toewensen, te kunnen plukken, enige omissies op de juiste plaats in te voegen en drukfouten die zijn ingeslopen nauwkeurig te willen verbeteren, want daaronder zijn er enkele die een belemmering kunnen vormen voor een juist begrip van de kracht van het betoog en de bedoeling van de auteur, zoals iedereen gemakkelijk zal bemerken door ze te bekijken.